

and combinatorial space of characters in evolutionary systematics, S. Se Choi, V. A. Bakalin, B. Y. Sun – *Scapania and Macrodiplrophyllum in the Russian Far East*, A. N. Gillison – *Circumboreal gradients in plant species and functional types*, A. M. Omelko, P. V. Krestov, A. N. Yakovleva – *A topography-based model of the vegetation cover of the Lanzhinskie Mountains*, N. S. Probotova, V. Y. Barkalov, E. G. Rudyka – *Chromosome numbers for vascular plant from Sakhalin, Moneron and the Kuril Islands (North-East Asia)*, V. V. Chepinoga, A. A. Gnutikov, P. I. Lubogoschinsky – *Chromosome numbers of some vascular plant species from the South Baikal, Siberia*. Drukowana wersja czasopisma ukazuje się w formacie A4, redagowana jest w układzie dwułamowym, umożliwiającym ekonomiczne wykorzystanie miejsca. Każdy artykuł zaopatrzone jest w abstrakt i słowa kluczowe w języku angielskim i rosyjskim.

Zawartość pierwszego numeru *Botanica Pacifica* udostępniona jest bezpłatnie on-line w formacie pdf na stronie czasopisma pod adresem internetowym <http://www.geobotanica.ru/bp>.

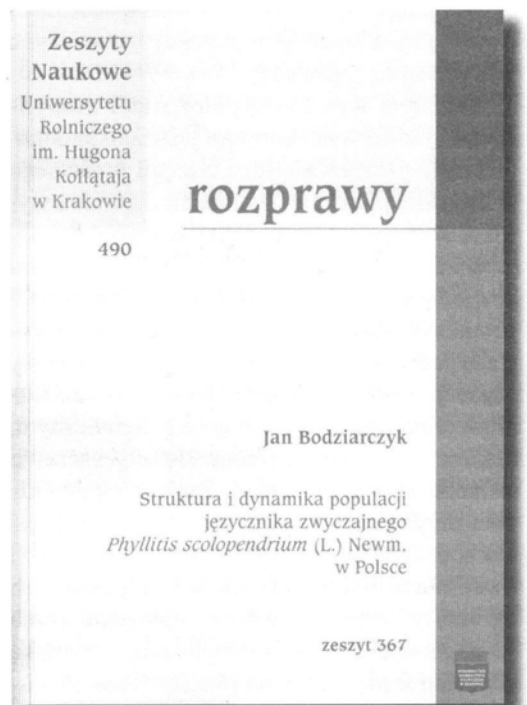
Redakcja:
Botanica Pacifica
 Botanical Garden-Institute
 Makovskii Str. 142
 Vladivostok 690024, RUSSIA
 E-mail: krestov@biosoil.ru

Jan J. WÓJCICKI

barwne. Miękka opr., lamin., format 24 × 17 cm. Cena: nie podano. ISSN 1899-3486.

Monografia ma układ typowy dla tzw. raportów z badań. Składa się z 6 części numerowanych, podzielonych – poza pierwszą i ostatnią – na szereg rozdziałów, podrozdziałów i niższych jednostek (miejscami aż do 5. rzędu): 1. Wstęp, 2. Obiekt badań, 3. Materiał i metody, 4. Wyniki, 5. Dyskusja, 6. Podsumowanie i wnioski. Uzupełniają je dwa Aneksy, wykaz literatury oraz streszczenie angielskie. Aneks A zawiera wykaz i opis stanowisk jęczycznika zwyczajnego *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newm. w Polsce, uporządkowany według obowiązującej regionalizacji fizycznogeograficznej; wykaz ten był uaktualniany jeszcze na etapie druku monografii. W Aneksie B pomieszczono 16 kilkunastu rycin o charakterze „pomocniczym” bądź uzupełniającym względem rycin zawartych w części przedstawiającej wyniki opracowania.

Obszerna praca jest efektem wielowątkowych, trwających ponad 20 lat, badań nad biologią, ekologią oraz zróżnicowaniem zasobów i oceną

RECENZJE • BOOK REVIEWS

BODZIARCZYK J. *Struktura i dynamika populacji jęczycznika zwyczajnego Phyllitis scolopendrium (L.) Newm. w Polsce*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie. Rozprawy 490, zeszyt 367, Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego, Kraków, 2012, 240 str., liczne ryciny czarno-białe i barwne, fotografie

tendencji dynamicznych jęczyznika zwyczajnego w całym jego polskim zasięgu. We wstępie Autor dokonał krótkiego przeglądu wyników badań nad tym gatunkiem zawartych w piśmiennictwie światowym, określił cele własnych badań oraz postawił hipotezy. Następnie scharakteryzował obiekt zainteresowań pod kątem pozycji taksonomicznej, morfologii, zasięgu poziomego i wysokościowego, wymagań ekologicznych oraz udziału w zbiorowiskach leśnych w różnych częściach zasięgu geograficznego gatunku. W części metodycznej zainteresowany czytelnik znajdzie szczegółowy opis metod w odniesieniu do poszczególnych zadań badawczych, z podziałem na terenowe i kameralne. W pierwszej grupie podano sposób opisu każdego stanowiska, wraz z jego wewnętrzną organizacją (poszczególne płaty i skupiska osobników), schemat stałych powierzchni badawczych oraz charakterystykę stadiów morfologiczno-rozwojowych osobników jęczyznika, uzupełnioną rycinami i fotografiami. W drugiej grupie metod opisano dokładnie procedury zastosowane w analizie przestrzennego rozmieszczenia gatunku w makroskali, tj. w różnych regionach geograficznych oraz w mezoskali (w obrębie stałych powierzchni badawczych w wybranych regionach).

W części wynikowej pracy Autor zweryfikował granice występowania jęczyznika, dokumentując poszerzenie jego zasięgu poziomego w kierunku północno-zachodnim o 50 km i wysokościowego o 160 m, oraz oszacował zasoby gatunku na ok. 2,5 mln osobników. Tym samym dowiódł, że chociaż jęczyznik nadal pozostaje gatunkiem rzadkim, nie jest zagrożony i nie wymaga podejmowania zabiegów z zakresu ochrony czynnej. Następnie przeanalizował wzorec rozmieszczenia gatunku w ujęciu geograficznym, dokumentując zmniejszanie się zagęszczenia osobników w populacjach oraz spadek wskaźnika przyrostu liczebności, idąc z zachodu na wschód. Omówił zmiany w strukturze stadialnej i strukturze wielkości, opartej na pomiarach ogromnej liczby osobników, reprezentujących 93 populacje. Prześledził wieloletnią dynamikę populacji tego gatunku na 16 stałych powierzchniach badawczych. Przedstawił zależność

występowania jęczyznika od warunków ekologicznych w makroskali, tj. wzniesienia n.p.m., ekspozycji i nachylenia stoków oraz względnej wartości bezpośredniego promieniowania słonecznego. Przeanalizował wzajemne relacje między osobnikami różnych stadiów morfologiczno-rozwojowych, jak też określił wpływ rozmieszczenia przestrzennego dwóch czynników siedliskowych w mikroskali – rumoszu skalnego i nagromadzonej ścióły (nekromasy) – na rozwój populacji jęczyznika, odpowiednio pozytywny i negatywny. Mocną stroną pracy są zastosowane metody statystyczne, a czytelne barwne mapy rozmieszczenia stanowisk jęczyznika, fotografie osobników różnych stadiów, jak i siedlisk gatunku w zasięgu górskim i wyżynnym oraz liczne wykresy (czarno-białe i barwne) ułatwiają czytelnikowi analizę wyników badań.

W interesującej dyskusji podjął Autor m.in. problem strategii życiowej gatunku w ujęciu modelu Grime'a, uznając *Phyllitis scolopendrium* w polskiej części zasięgu za S-R-stratega, podczas gdy Grime określił go jako C-S-stratega. Dzięki temu, że J. Bodziarczyk prowadził wcześniej badania nad wzorcami rozmieszczenia drzew w jaworzynach *Phyllitido-Aceretum*, które są naturalnym środowiskiem bytowania jęczyznika, mógł znaleźć analogie w strategiach jawora i jęczyznika (pionierskość obu gatunków), umożliwiającą im przystosowanie się do stale zaburzanych siedlisk i tworzenie układów powtarzających się w czasie i przestrzeni.

Klasyczne problemy struktury, organizacji i dynamiki populacji roślin nie cieszą się w ostatnim czasie dużym zainteresowaniem badaczy. Omawiana praca plasuje się w czołówce polskich badań populacyjnych, a w odniesieniu do roślin zarodnikowych nie ma sobie równych. Ta wartościowa monografia, oparta na niezwykle bogatym materiale dokumentacyjnym i przygotowana z dużą starannością, jest godna polecenia wszystkim biologom populacyjnym, a zwłaszcza młodym badaczom, chcącym podjąć długoterminowe badania w zbiorowiskach leśnych oraz w trudnych warunkach górskich.

MOTYKA J. *Ostatni wykład*. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Lublin – Poznań, 2012, 341 str., czarno-białe fotografie. Twarda opr., format 21,5 × 15,0 cm. Wydano nakładem Rodziny. Cena: nie podano. ISBN 978-83-63400-05-7.

Autor wspomnień, prof. dr hab. Józef Motyka (1900–1984), urodził się w galicyjskiej wsi Kąclowa koło Grybowa, w wielodzietnej rodzinie chłopskiej. Kilka pierwszych rozdziałów przedstawianego obszernego tomu poświęcił uwarunkowaniom naturalnym, historii i obyczajom panującym w rodzinnej miejscowości, dowodząc tym samym wielkiej docieklivosti w poszukiwaniu własnych korzeni oraz znakomitej pamięci. Edukacja Autora wiodła od szkoły powszechnej w Kąclowej, przez gimnazja o profilu klasycznym w Gorlicach, Tarnowie i Nowym Sączu, gdzie w 1920 roku uzyskał świadectwo dojrzałości. Wspomnieniom z lat nauki, przerywanej parokrotnie na skutek trudności życiowych lub działań I wojny światowej, poświęcił Autor ponad jedną trzecią objętości tomu. Choć bywało głodno i chłodno, piął się coraz wyżej, nie poddając zniechęceniu, a przy tym przez większość gimnazjum, pomimo zmiany szkół bądź nauki w trybie eksternistycznym, był tzw. celakiem (od ocen celujących), a i na świadectwie maturalnym miał tylko nieliczne oceny dobre, pozostałe zaś – bardzo dobre. Problemy życiowe absolwenta gimnazjum nie skończyły się jednak wraz z uzyskaniem świadectwa dojrzałości. Właśnie wybuchła wojna polsko-bolszewicka i J. Motyka zgłosił się ochotniczo do wojska. Krótki epizod wojskowy, trwający od sierpnia do listopada 1920 roku, zaważył na przyszłych losach Autora wspomnień. Dzięki zaoszczędzonemu żołdowi oraz uzyskanemu *relutum* (ekwiwalent za żywy, przyznawany maturzystom i „akademikom” urlopowanym z wojska) mógł zacząć studia. Zapisał się na Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie wkrótce zetknął się z prof. Władysławem Szaferem. Dzięki niemu uzyskał stypendium z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, co umożliwiło kontynuowanie studiów. Brzemienny w skutki

Józef Motyka

Ostatni wykład

okazał się udział w organizowanej przez prof. W. Szafera wycieczce botanicznej na Podole. To ta wyprawa, jak pisze Autor, zdecydowała o wyborze dwóch najważniejszych kierunków poszukiwań naukowych przyszłego profesora: badaniach porostów oraz ekologii gatunków i zbiorowisk roślinnych strefy krawędziowej Podola.

Porostom poświęcił J. Motyka pracę doktorską, obronioną w 1925 roku, ale zasadnicze, najważniejsze dla dalszej kariery naukowej badania w tej dziedzinie (nad rodzajem *Usnea*) rozpoczął po uzyskaniu stopnia doktora. W związku z tym odbył kilka wyjazdów zagranicznych, głównie do ośrodków, z których rekrutowali się najwybitniejsi badacze, bądź znajdowały się największe zbiory porostów (Austria, Anglia, Francja, Niemcy, Norwegia, Szwajcaria, Szwecja, Finlandia). Na kartach wspomnień zawarł wiele spostrzeżeń i refleksji na temat organizacji badań naukowych i studiów biologicznych w różnych ośrodkach. Osobne miejsce we wspomnieniach znalazł znacznie trudniejszy

od egzaminów doktorskich (tzw. rygorozum) egzamin państwowy dla przyszłych nauczycieli szkół średnich. W 1930 roku prof. J. Motyka przeniósł się do Lwowa, gdzie rozpoczął pracę w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu im. Jana Kazimierza, kierowanym przez prof. Stanisława Kulczyńskiego. Równocześnie prowadził badania nad roślinnością północnej krawędzi Zachodniego Podola, które w późniejszym okresie zaowocowały kilkoma opracowaniami. Po trudnych latach okupacji niemieckiej i sowieckiej, spędzonych we Lwowie, Autor powrócił w rodzinne strony i podjął pracę nauczyciela biologii w gimnazjum w Grybowie. Wówczas to otrzymał propozycję objęcia Katedry Systematyki i Geografii Roślin na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Znajdziemy na kartach tomu *Ostatni wykład* zapis trudnych początków budowania naukowych i dydaktycznych podstaw działalności Wydziału oraz świadectwo wielkiego zaangażowania ówczesnych pracowników. Nie brak także wspomnień i refleksji związanych z pracą naukową, kształceniem na poziomie akademickim, jak i z edukacją w ogóle. Wśród nich można znaleźć również liczne odniesienia do aktualnej sytuacji w nauce, dotyczące chociażby rozbudowanej sprawozdawczości czy kontaktów na linii: uniwersytet – ministerstwo. Można by przytoczyć wiele opinii prof. J. Motyki o środowisku akademickim, klasyfikacji ludzi zajmujących się nauką (naukowcy, pracownicy naukowcy, uczeni, badacze), wymaganych predyspozycjach uczonego ... Mimo upływu kilkudziesięciu lat, często nie straciły one na aktualności.

Tom wspomnień prof. Józefa Motyki jest interesującą lekturą, obrazującą drogę chłopskiego dziecka z wielodzietnej, niezamożnej rodziny na naukowe szczyty, drogę „z Kąclowej w świat”. Bez niej życiorys cenionego w świecie znawcy porostów, geobotanika i ekologa roślin byłby niepełny, tak jak niepełna byłaby historia polskiej botaniki i lichenologii.

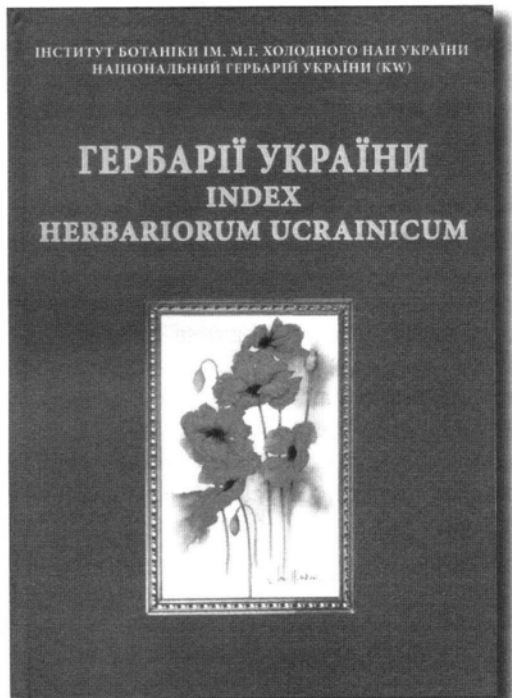
Bożenna CZARNECKA

ŠIÂN N. M. (red.), *Gerbarii Ukraïni. Index Herbariorum Ucrainicum* / [na str. redakcyjnej równoległy tytuł angielski: SHIYAN N. M. (ed.), *Herbaria of Ukraine. Index Herbariorum Ucrainicum*]. Īnstitut Botaniki ĩm. M. G. Holodnogo NAN Ukraïni, Nacional'nij Gerbarij Ukraïni (KW), „Al'terpres”, Kiĭv, 2011, 444 str., twarda opr., format 20,6×14,7 cm. Cena: nie podano, ISBN 978-966-542-492-5.

Zasoby zielnikowe Ukrainy, kraju prawie dwukrotnie większego i niemal o 1/4 ludniejszego od Polski, nie są może imponujące – liczą w sumie ok. 4360 tys. okazów (tzn. arkuszy, kopert, preparatów i tym podobnych tzw. jednostek katalogowych lub archiwizacyjnych), czyli w przybliżeniu tyle, ile 15 lat temu liczyły zbiory polskie (wg *Polish Herbaria*, Mirek et al. 1997). Jednak ukraińskie zielniki mogą pochwalić się wieloma ważnymi kolekcjami historycznymi, które dla polskich badaczy mają ważne znaczenie już choćby ze względu na sąsiedztwo geograficzne terenów reprezentowanych w zbiorach. Stąd, jak sądzę, z dużym zainteresowaniem naszych botaników powinno spotkać się 2. wydanie ukraińskiego „Index Herbariorum”, które ukazało się w zeszłym roku. Od wydania poprzedniego, podającego dane z 39 zielników (gromadzących wówczas ok. 3,5 mln okazów), dzieli je nie tylko 16 lat, ale i liczba uwzględnionych kolekcji: obecnie zebrano informacje pochodzące z 59 zielników. W nowym wydaniu, powstałym w ciągu dwóch lat pod redakcją dr Natalii Šiân z zielnika Ukraińskiej Akademii Nauk w Kijowie (KW) i przy współudziale 105 innych autorów, opisano poza bogatymi, powszechnie znanymi kolekcjami również kilkanaście lokalnych, tworzonych przy mniejszych uczelniach, instytutach rolniczych i leśnych, muzeach przyrodniczych czy parkach narodowych. Osiemnaście z tych zielników nie przekracza progu 5000 okazów (warunek umieszczenia w międzynarodowym *Index Herbariorum*), jednak ze względu na tereny pochodzenia, częstokroć słabo znane i nielicznie reprezentowane nawet w dużych zbiorach, lub na specjalizację kolekcji, mogą być one również warte uwagi specjalistów.

Część wstępna opracowania, poza ogólnym przedstawieniem zagadnienia i prezentacji zasobów zielnikowych Ukrainy na tle Europy i świata, zawiera dane na temat kolekcji krajowych zestawione w pięciu tablicach: 1) liczby i liczebności zbiorów zielników w poszczególnych miastach, 2) liczby i liczebności zbiorów zielników we władaniu poszczególnych władz zwierzchnich (ministerstw, akademii itp.), 3) wykaz zielników wg daty założenia, 4) wykaz zielników wg liczby posiadanych okazów oraz 5) wykaz zielników wg liczby posiadanych typów.

Zasadniczą część książki stanowi 66 rozdziałów-haseł poświęconych poszczególnym zbiorom, przy czym 7 z nich dotyczy na tyle samodzielnych działów większych zielników, że zasłużyły one na oddzielne potraktowanie. Hasła te ułożone są w kolejności (wg alfabetu ukraińskiego) nazw miast, w których się one mieszczą, zaś w obrębie tego samego miasta – jak się zdaje w kolejności przypadkowej (poza wspomnianymi 7 „pod-hasłami” umieszczonymi bezpośrednio po charakterystykach zielników macierzystych). Pierwszą część każdego z haseł stanowią strukturyzowane dane podstawowe. Ponieważ opracowanie przygotowano w ten sposób, by można było łatwo włączyć je do ogólnosiwiatowego *Index Herbariorum* (obecnie aktualizowany jest on tylko jako wersja on-line, na stronie Ogrodu Botanicznego w Nowym Jorku <http://sciweb.nybg.org/science2/IndexHerbariorum.asp>), więc zasób i w dużym stopniu układ tych informacji jest analogiczny do stosowanego w tamtym dziele: nazwa zielnika, akronim (oprócz zatwierdzonych, są również proponowane we wcześniejszym i w bieżącym wydaniu *Gerbariî Ukraïni*), status własności, instytucja, adres pocztowy, numer telefonu i telefaxu, adres poczty elektronicznej, data powstania, liczba okazów (arkuszy, jednostek katalogowych), liczba typów i geograficzna specjalizacja kolekcji, ważniejsi zbieracze, ważniejsze zbiory (ze względów historycznych itp.), możliwość wymiany, osoba odpowiedzialna za zbiór (kurator, dyrektor), personel zielnika. Dane te, w wersji anglojęzycznej, zebrane zostały również na końcowych (prawie 50)

stronach książki, umożliwiając korzystanie z nich również osobom nie znającym cyrylicy. Dla tych, którym język wschodnich sąsiadów niestraszny, przeznaczona jest druga część każdego z rozdziałów-haseł – pisana swobodnym tekstem historia powstania i rozwoju danego zbioru (z wymienieniem najważniejszych osób, które opiekowały się danym zbiorem lub najbardziej przyczyniły się do jego wzbogacenia), jego bardziej szczegółowa charakterystyka (np. podział na podzbiory geograficzne, informacja o okazach z różnych grup systematycznych, zbiory towarzyszące, archiwa, posiadane typy nomenklatoryczne, dane techniczne, jak sposób przechowywania, układ, format arkuszy/kopert, sposób mocowania okazów, stopień skomputeryzowania), wykaz najważniejszych prac powstałych na podstawie badań okazów z danego zbioru czy wydawnictw zielnikowych itd. Słowem, poza cenną funkcją ściśle informacyjną, może być to bardzo ciekawa lektura dla tych (przytaczając umieszczone we wstępie słowa redaktor książki), „... dla których zielnik to nie tylko niema kolekcja sprasowanych czy zakonserwowanych

roślin ułożonych zgodnie z przyjętym systemem, ale cały osobny wszechświat, ze swym wyraźnym ładem i jasnymi zasadami, który kryje w sobie pasjonujące tajemnice, w którym każdy zakątek Ziemi oddalony jest zaledwie o kilka kroków, a czas ma zdolność kurczenia się, co daje ciekawym możliwość niemal bezpośredniego spotkania z uczonymi i mędrkami różnych krain i epok”.

Każdy rozdział poświęcony danemu zielnikowi zakończony jest wykazem literatury źródłowej, w którym odnaleźć można dodatkowe informacje na temat zbioru. Niestety, cytaty tych źródeł (w większości lokalnych) nie są transliterowane, stąd czytelnicy nie władający ukraińskim czy rosyjskim będą tu znowu w kłopotliwej sytuacji.

Strona ilustracyjna pracy jest dość skromna – stanowi ją barwna wkładka ze zdjęciami obrazującymi sposób przechowywania zbiorów w sześciu zielnikach, wygląd przykładowych arkuszy z czterech z nich oraz dwu wybranych kolekcji historycznych. Najbardziej informatywna ilustracja to mapa rozmieszczenia na terytorium Ukrainy poszczególnych ośrodków, w których znajdują się uwzględnione w opracowaniu zielniki (na tej mapie pojawiły się niestety dwie poważne usterki, bowiem podpisy przy dwu miastach – Kijowie i Krzywym Rogu – zastąpione zostały zduplikowanymi nazwami miast sąsiednich).

Użytkowanie omawianej książki ułatwiają znacznie zamieszczone w niej indeksy alfabetyczne: pełnych ukraińskich nazw zielników, akronimów (w tym obecnie nieużywanych lub używanych nieoficjalnie), zielników specjalnych (znanych badaczy i instytucji, wcielonych do większych zbiorów) oraz nazwisk ważniejszych zbieraczy, wymienionych w charakterystykach poszczególnych zbiorów. Dzieło zamyka, wspomniana już powyżej, część anglojęzyczna, zawierająca jednostronicowy wstęp i podstawowe charakterystyki wszystkich opisanych zielników (w kolejności alfabetycznej transkrybowanych na angielski nazw miast, w których są one przechowywane).

Na zakończenie warto dodać, że *Index Herbariorum Ucrainicum* umieszczony został przez

wydawcę, Instytut Botaniki im. M. G. Chołodnego UAN w Kijowie, na stronie internetowej (http://www.botany.kiev.ua/doc/Herbarium_Ukr_2011.pdf) w formie pliku PDF, co niewątpliwie przyczyni się do szerszego rozpowszechnienia tego pożytecznego wydawnictwa.

Wojciech PAUL

NADCHODZĄCE SPOTKANIA FORTHCOMING MEETINGS

- SAGE 2013 – 2ND SOUTHEAST ASIAN GATEWAY EVOLUTION MEETING, 11–15 III 2013

Informacja: Dr. Thomas von Rintelen, Museum für Naturkunde, Leibniz Institute for Research on Evolution and Biodiversity at the Humboldt University Berlin, Invalidenstr. 43, 10115 Berlin, GERMANY
<http://www.sage2013.org>

- CBS SPRING SYMPOSIUM – “ONE FUNGUS = WHICH GENES”, 10–11 IV 2013, AMSTERDAM, THE NETHERLANDS

Informacja: <http://www.cbs.knaw.nl/News/NewsDetails.aspx?Rec=78>

- 7TH INTERNATIONAL CONFERENCE “RESEARCH AND CONSERVATION OF BIOLOGICAL DIVERSITY IN BALTIC REGION” 25–27 IV 2013

Informacja: Institute of Systematic Biology, Daugavpils University, Vienības Str. 13 – 229, Daugavpils, LV-5401, LATVIA

Tel./Fax: +371 65426719

E-mail: conference@biology.lv

<http://www.biology.lv/biodiversity7th>

- SCIENTIFIC CONFERENCE “MODERN PHYTOMORPHOLOGY”, 14–16 V 2013

Informacja: Department of Botany, Biology Faculty of I. Franko LNU, Grushevskogo Str. 4, Lviv, 79000, UKRAINE

E-mail: phytomorphology2013@gmail.com

<http://www.phytomorphology.org>